

CATERINA VALRIU

INFLUÈNCIES DELS CONTES POPULARS EN LA LITERATURA INFANTIL I JUVENIL CATALANA ACTUAL

Introducció

És un fet prou conegut que l'hàbit lector, entès en el sentit de fer de la lectura un element enriquidor i alhora lúdic -una via de desenvolupament de coneixements, d'experiències i de fantasies- s'adquireix essencialment al llarg de la infància i de l'adolescència. És per això que consideram de cabdal importància les lectures que es fan en aquests primers anys, els models que forneixen i la cosmovisió que a través d'elles l'infant i l'adolescent desenvolupa.

No podem oblidar, però, que la lectura més o menys generalitzada i, sobretot la producció de materials literaris adreçats especialment a infants i joves, és un fenomen relativament recent, que es desenvolupa a partir del segle XIX, a conseqüència de tot un conjunt de factors polítics, econòmics i socials. Segles enrera l'imaginari de joves i d'adults es construïa a través de l'oralitat, de la transmissió de rondalles, de llegendes i de facècies perpetuada generació rera generació.

No és estrany, doncs, que els escriptors que es dirigeixen als infants poun sovint en els materials tradicionals a l'hora de crear les seves fabulacions. Hi ha tota una càrrega cultural en la qual s'imbriquen les experiències personals i les col·lectives, un conjunt de referents riquíssim que gravita entorn de la creació literària per a joves lectors i hi deixa, d'una manera o l'altra, la seva empremta.

La constatació de la profunda relació entre la literatura infantil actual i la literatura popular tradicional i el fet d'adonar-me'n que, sí bé era força evident que aquesta relació existia, ningú -almenys en la nostra àrea cultural-l'havia analitzada en profunditat, em va dur a iniciar una investigació en aquesta línia.

1 - Hipòtesi de treball

El bagatge lector en literatura infantil i juvenil acumulat al llarg dels anys, la coneixença de les narracions populars i l'aprofundiment sobre ambdós temes mitjançant la lectura d'assajos i d'articles, feren que prest

preguessin cos diverses apreciacions, entre les que en destacaven dues:

- Que hi havia una influència real de la literatura popular en la literatura d'autor.

- Que potser això no era un fenomen recent ni aïllat.

Francesc Cubells, a la conferència pronunciada el 1984 a Palma amb el títol "Les tendències actuals de la literatura infantil catalana"¹, dividí la producció dels darrers trenta anys en tres dècades: una de realisme (1955-65), una de crítica social (1965-77) i una última dècada que qualificà -provisionalment- d'ecològica. L'autor posà l'accent, precisament, en el revifament d'aspectes lligats a la tradició popular en un moment en què coincidien un conjunt de fets socials i històrics al nostre país.

Les apreciacions personals, no sistemàtiques, a les quals ja he alludit i la reflexió a què m'induiren les paraules de Francesc Cubells, em varem dur a l'elecció i delimitació definitiva del meu objecte d'estudi: analitzar quina era la influència dels contes populars tradicionals en els llibres per a infants i joves, en quins punts es manifestava, com s'estructurava i quin sentit tenia a l'actualitat.

2 - Metodologia

El repte era apassionant, però alhora complex. Calia una coneixença aprofundida de dos camps extraordinàriament rics i diversos: la literatura popular i la literatura infantil i juvenil d'autor. Ens enfrontàvem a una tasca de caràcter comparatiu i una de les principals dificultats radicava en el fet que un dels termes de la comparació era obert. Acotarem els llibres per a infants i joves a analitzar amb una sèrie de paràmetres clars i precisos: de narrativa, escrits en llengua catalana, publicats entre 1975 i 1985, etc. En canvi, no delimitàrem el corpus de contes populars, car ens semblà que, si així ho féiem, corríem el risc d'encasellar i d'empobrir l'estudi. En què ha consistit, doncs, la nostra metodologia de treball:

- En la lectura de nombrosos reculls de contes populars d'arreu del món, però especialment dels propis de la tradició occidental (Alcover, Amades, Grimm, Perrault, etc.).

- En la lectura i estudi de textos que analitzen, des de diversos caires, la literatura popular tradicional en tots els seus aspectes.

- En la lectura de la producció de narrativa infantil i juvenil catalana de la dècada 1975-85, sense oblidar la producció anterior i posterior que ens pogués facilitar la contextualització.

- En la documentació sobre literatura infantil i juvenil, a través d'assaigs, d'articles, d'assistència a congressos, de converses amb especialistes, etc.

A través d'aquests camins hem pogut posar en pràctica el nostre mètode, que ha consistit en **detectar** -mitjançant un buidatge sistemàtic- una sèrie d'elements característics del conte tradicional i veure com i de quina manera es retroben en el conte actual. Vegeu, a tall d'exemple, com es materialitza el motiu del vigilant sobrenatural que custodia l'objecte màgic cercat per l'heroi mitjançant l'estratègia de dormir amb els ulls oberts i vigilar amb els ulls clucs.

A *L'amor de les tres taronges*, en la versió de mossèn Alcover, trobam el següent fragment:

"En Bernadet embolica i ferma es cotó per ses potes des cavall i ja se n'entra dins es jardí, sense fer petjades, casi, casi; i cap en es taronger d'es mig, que el veien de per tot, d'alt que era i de vorjo que duia.

Al punt hi va ser devora, i li afina es set gegants, enrevoltats de sa soca, ajagudots, badant uns uis com uns plats.

S'hi acosta de puntetes, sense alenar casi casi: se senya tres vegades, s'enfila com un aranyó per sa soca, arriba en es brot de ses tres taronges, el cui, davalla, pega fuia cap an es cavall, i ja hi està damunt, i venga esperonada i altra; i es cavall de quatres i de d'allà.

Amb sa mica d'estabeig es gegants se desperten, i me veuen aquell qui fuig i es taronger sense es brot de ses taronges.

Oh, quin bramul que pegaren i quin bot!"²

I a la novel·la *Els set enigmes de l'iris*, de Mercè Canela, podem llegir:

"Assegut al tron, amb la seva llarga cabellera blava, el serpent semblava contemplar la Sara amb els seus ulls oberts. Però la noia recordava bé les paraules de les veus burletes: el serpent vigilava sempre amb els ulls tancats, només un cop cada cent anys els obria per dormir, i llavors hom podia intentar prendre-li la pedra, l'aiguamarina que brillava intensament damunt del seu front.

La Sara s'empassà dues o tres vegades saliva, abans de decidir-se. Semblava que les forces l'havien abandonat del tot i un gran defalliment s'havia apoderat del seu cos [...].

Quan va ser davant la bèstia, la por li feia tremolar la mà. Aquells ulls oberts semblaven vigilar tots els seus gestos. Estirà el braç lentament i d'una revolada va arrabassar la pedra del front del serpent [...]. En notar que algú li prenia l'aiguamarina, el serpent tancà els ulls i es despertà.

- Com t'atreveixes a robar-me! -bramulà. I es llançà sobre ella per devorar-la”³.

Ambdós episodis continuen amb la persecució de l'heroi i el fracàs dels perseguïdors, víctimes de l'ajut màgic que gaudeix l'heroi. Com veim les semblances són evidents, i ens trobam davant un cas clar de paral·lelisme. Podríem posar altres exemples on les influències prenen el sentit de contrastos, de divergències o de recreacions humorístiques.

Pel que fa a les fonts utilitzades, les podem dividir en primàries i secundàries. Entre les primeres inclouríem els 318 llibres que conformen la nostra mostra i altres obres de literatura infantil anteriors i posteriors a aquestes (entre les que cal destacar les considerades “clàssiques”). També el nombrós conjunt de contes populars tradicionals que he pogut llegir, entre els quals vull destacar -per la seva riquesa indiscutible en tots els aspectes- el recull de mossèn Alcover pel que fa a l'àrea catalana, i també el recull dels germans Grimm, que abasta un nombrosíssim contingent de narrativa oral centroeuropea. En el camp dels estudis sobre els temes que feien referència, d'una manera o l'altra, a l'objecte del meu treball, he de dir que la nota més destacada ha estat la diversitat. Una diversitat que m'ha permès analitzar la matèria des de punts de vista molt diversos: des d'estudis formalistes com la *Morfologia del conte* de V. Propp, a antropològics com els d'Eliade o Lévi-Strauss, folklòrics com els de Thompson, semiòtics com els de Zumthor o psicoanalítics com el de Bettelheim, he pogut comptar amb un ample ventall d'aportacions erudites que analitzen el fenomen de la narrativa oral en continguts, aspecte i forma de transmissió. Així mateix voldria remarcar la necessitat de refer, o potser fer de bell nou, un catàleg de motius propis del conte tradicional, estructurat de manera clara, coherent i eficaç, que facilités els estudis i les aportacions sobre aquest aspecte.

Un segon grup de fonts secundàries bàsic ha estat el conjunt d'estudis sobre literatura infantil actual. Malgrat que hi ha aportacions interessants, com és ara les de Marisa Bortolussi o les de Jacqueline Held, hi ha encara un llarg camp per recórrer, i no només al nostre país. Tradicionalment la literatura infantil havia estat bandejada dels estudis literaris, considerada literatura de segon ordre. La seva integració, de ple dret, en el món acadèmic i erudit, és encara un fet recent, i per tant això es manifesta en la bibliografia. La majoria d'anàlisis i reflexions els hem trobat en articles de revistes, en publicacions periòdiques que -tot i fer una tasca interessant i necessària- tenen unes limitacions evidents -d'espai, de públic, etc.-. Esperam que la puixança d'aquest tipus de literatura es tradueixi ben prest en la publicació d'anàlisis crítiques i

d'estudis, tan necessaris per a l'afiançament d'aquest sector en el món de la cultura.

3 - Desenvolupament del treball

Passem, doncs, a explicar l'evolució i el contingut del treball. L'iniciarem amb l'estudi d'uns aspectes que ens semblaven del tot necessaris per situar el tema en la seva dimensió històrica i literària, tant des del punt de vista de la literatura popular com de l'infantil i juvenil d'autor: les característiques del relat oral, els camins de l'adaptació a l'escriptura, les influències populars en la tradició literària catalana i també en les obres considerades clàssiques de la literatura infantil i juvenil. Per arribar a l'actualitat, a l'anàlisi concret de la producció actual.

Francesc Cubells en la seva divisió, ja esmentada, de la producció catalana en tres dècades -la realista, la de crítica social i l'ecològica- no tals sols temporalitza la creació, sinó que ens fa adonar d'un fet importantíssim: la literatura infantil i juvenil catalana és una literatura profundament relacionada amb la que es fa a tot el món i extraordinàriament receptiva a les línies i tendències d'arreu. Això no vol dir, en absolut, que sigui depenent ni subsidiària de la creació exterior, sinó que hi està en sintonia. És ben cert que és una literatura que, com la resta de manifestacions culturals del país, ha patit una situació d'anormalitat que ha provocat, entre altres coses, un cert desfassament en el temps. Per exemple, els llibres de colles que tant d'èxit varen tenir a l'Europa del anys cinquanta es desenvolupen plenament en el nostre país molt més tard i el model que proposen se segueix repetint encara a finals de la dècada dels setanta.

Però aquest desfassament, ben explicable per factors d'infraestructura cultural al llarg del franquisme, es comença a reduir de forma notable des de 1975, fins arribar en el moment actual -gairebé només quinze anys després- a una situació que podem considerar totalment normal, tant pel que fa a la creació com a l'edició. Són diversos els factors que ho fan possible: autors receptius i de qualitat, editors decidits a treballar en aquest camp i, especialment, dos elements sense els quals el progrés hauria estat impensable: el treball d'estímul a la lectura fet des dels moviments de renovació pedagògica que es desenvolupen a Catalunya des dels anys seixanta-setanta i el procés de normalització lingüística que ha viscut el país, sense el qual difícilment podríem comptar amb un públic lector com l'actual.

Ens trobam, per tant, amb una literatura que floreix a partir d'unes circumstàncies molt concretes, però que no és un fenomen aïllat i molt

menys un “material d'urgència i circumstancial”, sinó una producció rica, complexa i plural, els valors de la qual s'evidencien en les traduccions i en el prestigi internacional d'alguns dels nostres autors.

Abans de començar a comentar els principals aspectes analitzats ens cal explicar una idea bàsica per a entendre el sentit últim del treball: la diferència que existeix entre la narració popular i el conte d'autor. Per moltes influències que aquest pugui tenir del primer, la diferència radica essencialment en l'ús conscient que l'autor fa d'aquestes influències. És a dir, el conte popular conté un conjunt de simboïologies acumulades al llarg dels segles. L'obra d'autor neix en un moment determinat i es carrega d'una ideologia, d'uns continguts i d'unes significacions concretes. L'autor fa un ús determinat i personal de la càrrega cultural de la rondalla popular, un ús ideològic. No usen els contes meravellosos amb la mateixa intencionalitat les “precioses” de la cort de Lluís XIV i l'escriptor mallorquí Miquel Rayó, per posar un exemple molt allunyat en el temps i l'espai.

Feta aquesta consideració, passem a comentar els aspectes estudiats.

3.1 - *Temàtica*

En primer lloc les coincidències o divergències en la temàtica. En un sentit ampli podem dir que la lluita del bé contra el mal és un dels temes més tractats a totes les literatures, tant en les adreçades a joves com en les d'adults. També gran part de les rondalles, i especialment les meravelloses, es poden reduir a aquest tema global. Però, sovint aquesta lluita es vehicula a través d'un heroi, i aquest heroi viu al llarg del relat tot un procés de transformació que no és més que un camí cap a l'assoliment de la maduresa, que culmina quan aconsegueix vèncer aquest *mal* al qual s'ha d'enfrontar.

El tema, en la seva doble articulació, és ben present en la literatura actual. Així, na Sara i en David d'*Els set enigmes de l'iris*⁴ o l'oriol d'*El raiim del sol i de la lluna*⁵, mauren gràcies als obstacles que han de superar per retrobar-se, així com ho fan les heroïnes o els herois de les rondalles de cicle de l'espòs transformat. Hi ha, però, un tema que neix de la rondalla i es manifesta únicament en els llibres actuals: la valoració i la reivindicació de la narració oral. I aquest és un exemple clar del que dèiem abans. Els autors reivindiquen la narració oral a través de la inclusió d'aquests relats en les seves obres, és a dir en fan un ús vindicatiu, un ús carregat de significacions i connotacions actuals, com a resposta a un món on cada vegada la relació amb el meravellós a través de la paraula viva és més escassa⁶.

En la mateixa línia, de tema que neix de la rondalla però que no coincideix amb el de la rondalla, tenim la valoració del poder de la imaginació, tal i com passa a *Utinghami, el rei de la boira*⁷, la història d'una peripècia iniciàtica amb l'ajut de la màgia per a recuperar la imaginació dels nins.

També amb elements de la tradició popular els autors ens parlen d'ecologia: el raïm màgic que tornarà el son a la princesa i permetrà que torni a girar la roda del temps⁸, el gegant transformat en muntanya des del moment que els homes habitaren la contrada⁹, el camp preservat de la mà de l'home perquè hi habiten dos amants convertits en flors durant mil anys¹⁰, etc. Tenim, per tant, una quantitat important de temes actuals -ecologia, reivindicació de la llibertat, de la imaginació, de la solidaritat, etc.- tractats a través d'elements presos de la tradició popular, més que una coincidència formal de temàtiques.

3.2 - Estructura

Tot i que en una producció tan dilatada com la que analitzam hi ha tota mena d'estructures, hem pogut copsar una repetició insistent del model propi de la rondalla meravellosa que establí V. Propp. L'estudiosa M. Bortolussi¹¹ ja demostrà que l'estructura pròpia del conte tradicional era la que millor s'adaptava a la recepció infantil. D'una manera espontània els autors catalans actuals segueixen aquests esquemes que, d'altra banda impliquen una gran dosi de lògica narrativa.

En ocasions, els autors estructuren directament la seva obra a imitació d'un tipus de conte popular o d'una rondalla determinada -aquest és el cas d'*El malefici de la reina d'Hongria o les aventures de tres patrons de nau*¹² i la rondalla "Es tres patrons"¹³ o d'alguns contes per a petits que presenten clarament una estructura encadenada.

3.3 - Els personatges

Aquest ha estat un dels aspectes més rics i més atractius a l'hora de realitzar el treball. Els hem estudiat, en general, segons el rol que desenvolupen -a partir de la teorització de Propp-¹⁴ i una part d'ells -els dotats de poders o de característiques sobrenaturals- s'han analitzat, també, segons els atributs que els són propis: aparença, hàbitat, poders, funció social, etc. Aquesta anàlisi ens ha permès constatar un seguit de dades interessants, que resumirem breument:

-El model d'heroi i el d'heroïna es reproduïx gairebé de forma invariable a la rondalla i al conte modern: són nins o nines, joves o al·lotes,

decidits, plens de generositat, coratjosos i nets de cor, que -ajudats sovint per un element màgic que han obtingut gràcies a les seves qualitats- aconseguen l'objectiu que es proposaven. El mateix passa amb els donants: persones adultes -sovint de sexe femení-, d'aparença humil, que mantenen una relació especial amb la naturalesa o amb el món màgic. Vegeu, a tall d'exemple, el comportament d'aquestes dues donants:

"Tothom estava esfereït, però va fer-se endavant la dotzena fada, que encara tenia sobrant el seu desig, i, com que no podia revocar la mala sentència, sinó solament assuaujar-la, digué: però no serà mort, sinó un son pregon que durarà cent anys, en què caurà la princesa"¹⁵.

I a *Lluna de tardor* de Mercè Canela:

"No la va matar, na Maraganda a la Blanca. No ho havia de permetre mai jo que la meva afillada caigués en mans d'aquella dona cruel. Però tampoc ella és exempta de poders i va poder-li fer mal, si bé no tot el que ella volia. La mort que li desitjava es transformà en un llarg son, un son que ha de durar més de mil anys"¹⁶.

Veim com en un conte modern es reproduïx, de forma fidel, un model d'actuació de donant establert per la tradició.

En canvi, on hi ha hagut transformacions importants és entre els agressors. Molts dels agressors tradicionals, especialment els animalitzats -els llops i en menor mesura també els dracs-, però també els humans -com és ara les conegudes madrastrès- han desaparegut o bé han canviat el rol original i s'han transformat en auxiliars. Els agressors que sovintegen a les novel·les i contes actuals són personatges que es mouen pel propi plaer de fer el mal -com el bruixot Eixorc d'*El bosc encantat*¹⁷ o per cobdícia, ambició o ànsies de poder: negociants, especuladors, destructors de l'entorn, poderosos que abusen de llurs privilegis, etc.

Els personatges que Propp denomina "la princesa i el seu pare" també han evolucionat. Tal i com passa a la rondalla tradicional trobam representats els dos tipus de "princeses", les que tenen un comportament passiu i les que, per contra, col·laboren activament en el desenvolupament de l'acció. En canvi, la figura del pare o del tutor que ordena, organitza, decideix i castiga pràcticament ha desaparegut. També són força escassos els anomenats "mandataris", aquells personatges que enviaven l'heroi a l'aventura. El conte modern es decanta més tost per un decisió autònoma o per la casualitat que empeny cap a l'acció. També han desaparegut els suplantadors, els falsos herois que a la rondalla intentaven fer-se seva la recompensa amb l'engany i que

només aconseguien ser objecte de càstig i escarni.

Tot un altre tema és el dels personatges meravellosos. Són, indiscutiblement, uns dels elements més atractius del conte popular i les característiques que els són pròpies ens resulten familiars a tots des de molt petits. Aquesta mateixa popularitat ha contribuït a empobrir-los i fer d'ells, en moltes ocasions, un estereotip proper a la caricatura. En aquest sentit vull remarcar la línia de treball d'alguns autors catalans que s'han resistit a aquest joc de superficialitat i han fet dels personatges meravellosos éssers de carn i os, amb una història, un sentit i uns sentiments. A molts dels llibres que hem analitzat, sobretot en els adreçats a nins més grans, podem trobar personatges tan aconseguits -i per això mateix tan inoblidables- com la dolça bruixa Marduix¹⁸, la terrible Andraixa¹⁹, el vell mag bonifaci i despistat que creà *El bosc encantat*²⁰ o els mags Berard i Bellroc²¹. Cap d'ells és un personatge pla o caricaturitzat per la via fàcil, de tots ens arriba quelcom que va més enllà del gat negre o el capell punxegut. Vegeu com ens descriu Joan Barceló la temuda Andraixa:

Era un ocellot d'ales plegades que ventava mutis i secret. Andraixa, la bruixa del casal de les bultres de vora el riu, tenia el nas esmolat de voltot famèlic i dents d'oca. La vellarda aixafava els carrers, cabells eriçonats de color pastanaga encesa, cara groguenca i dits secs i llargs que li ressaltaven esquelètics i que feien moure, amb l'ajut d'un cos com d'esbatzer anèmic, un vestit de lli destenyit, de color de por²².

Pel que fa a les fades, també podem dir que els autors lliguen amb la tradició popular del país. Escassegen les fades evanescents -de tipus nòrdic-i sovintegen extraordinàriament les "velletes" o "jaietes", que hem anomenat Velles Dames, dones d'aspecte humil que concedeixen un do a l'heroi després d'haver comprovat la seva bondat. També tenen una certa tradició en la nostra rondallística les dones d'aigua o Dames Verdes i les retrobam, encara que en menor mesura que les velletes, en els contes moderns.

Curiosament el procés de desmitificació s'ha produït amb les fades que en podríem dir forànies -que pertanyen a altres tradicions- i no amb les que ens resulten més properes. No abunden massa les sirenes ni tampoc els ogres, encara que -quan apareixen- solen tenir una relació positiva amb els humans.

Molt interessant és el que ha passat amb els gegants. Els gegants paorosos i caníbals de les rondalles, que sempre eren vençuts per l'astúcia, però que gaudien de força i de poder, la qual cosa els feia ser un enemic terrible, han donat lloc als gegants actuals. Els gegants del contes mo-

ders són apacibles, ecologistes i un xic betzols. La seva prodigiosa estatura és sempre posada al servei de la comunitat o de l'heroi i els petits conflictes que inicialment puguin causar es resolen per la via del diàleg.

Més abundants que els gegants són els que hem anomenat "éssers diminuts", conserven llur aparença i hàbitat tradicional; actuen com a auxiliars -mai no ho fan com a agressors- i estan lligats directament a la natura, de tal forma que en són una clara personificació.

Menys habituals són els genis. Els que apareixen són presos directament de la tradició oriental pel que fa a aparença, poders, etc. però en el conte modern sovint es troben tan desmitificats que acaben per ser ridículs. Menciò a part mereix el cas dels dimonis o diables. A la tradició popular catalana trobam tota classe de dimonis que apareixen en les rondalles més diverses.

Mossèn Alcover tenia una gràcia especial per descriure'ls, sempre en un to faceciós, i conegudes de tots són les llargues tirallongues enumeratives de *dimonis*, *dimoniets*, *dimonions*, *dimoniarros*, *dimonietxus*, *dimoniüus*... Doncs aquests personatges tan nostrats, que omplen places i carrers a les festes populars i són presents a les contarelles més tradicionals, han desaparegut de la literatura infantil actual. Creim que el fet només és atribuïble a un desig conscient d'eliminar qualsevol element que pugui remetre, d'una manera o l'altra, al món religiós.

Però no només és això, tots els personatges de la por han desaparegut o s'han transformat en simples ombres -amables, simpàtiques o ridícules- del que havien estat: la força obscura i irracional del llop, el misteri dels fantasmes o dels esperits dels morts, l'amenaça de l'home del sac, el poder misteriós de les bruixes... Tots aquests elements han sofert una racionalització que els ha despulat de bona part del seu atractiu o, a vegades, s'ha optat pel camí de la tendresa, i aleshores s'han fet propers, han passat de ser amenaces a ser personatges que necessiten afecte, comprensió i diàleg. Veim com, una vegada més, retrobam l'ús ideològic del llegat cultural tradicional.

Els personatges-símbol (del mal, del bé, del poder) són usats per transmetre el missatge que en aquell moment ens vol fer arribar l'autor (un autor conegut, en contraposició a l'anonimat del conte popular) que els usa de forma personal, no com ho faria un narrador tradicional, que s'inseriria en els cànons establerts.

3.4 - Poders extraordinaris i objectes màgics

És aquest un aspecte on trobam força coincidències entre conte popular i conte modern. Tant en la forma d'obtenció (mitjançant un

donant i després d'haver passat una prova), en el fet de la no correspondència entre l'objecte i l'acció que realitza (és a dir, per exemple: una ploma pot servir per fer tornar invisible o per entendre qualsevol llenguatge; podem volar amb una granera, però també cavalcant un raig de sol) com també en l'origen i la procedència dels objectes màgics: vegetals, minerals, trets del cos d'una persona o d'un animal, etc. Hi són escassos els que provenen del món de les màquines o de les descobertes científiques més recents.

3.5 - *L'espai i el temps*

També trobam força coincidències en aquests dos aspectes. Si dividim l'espai del conte tradicional en punt de partida o casa paterna, camí, regne llunyà o indret on es troba l'objectiu de l'heroi i lloc d'arribada i traslladam aquest esquema al conte actual veurem com, en un gran nombre de casos hi ha coincidències.

El camí és, generalment, l'indret on es troba amb el donant, on es produeix el procés de maduració de l'heroi a través de les proves que ha de passar. L'enfrontament amb l'agressor serà, únicament, la confirmació d'aquesta maduració, i tindrà una importància relativa (és el cas d'Eloïm a *Ulls de gat mesquer*, de n'Agraciat a *El secret de la fulla d'alzina*, de na Sara i en David a *El set enigmes de l'iris*, etc.). La multiplicitat de camins de la rondalla es troba també en el conte modern: el bosc, el desert, el passatge subterrani, la mar, etc.

Un altre tema és el temps. La rondalla meravellosa és essencialment atemporal. Tot succeeix fora del temps real, en un moment ahistòric, en un passat remot i llunyà, sense referents. Quan hi ha indicacions temporals són simbòliques: un any i un dia, set anys, cent anys... En el conte actual cal distingir entre els contes per a petits i els relats per adolescents. Mentre en els primers és més freqüent un ús del temps semblant al de la rondalla, en els llibres per a més grans -encara que hi ha excepcions- els autors se solen situar en un marc temporal més concret i determinat, maldament el relat inclogui fets fantàstics: el Renaixement a *Jonet i el cavaller somniat*²³ o *Joanot de Rocacorba*²⁴, el s. XVII a *Ulls de gat mesquer*²⁵, finals del s. XVIII a *El malefici de la reina d'Hongria*²⁶. La intenció és clara: es tracta de donar al lector una sèrie de referents culturals que li permetin situar i matisar les accions, sense que això impliqui deixar de banda el component màgic.

3.6 - *La ideologia*

Arribam, finalment, a l'últim apartat: quina ideologia trameten aquests llibres, que són per a infants actuals però puen en la tradició?

Evidentment, haurem de parlar a grans trets, perquè no és tracta d'un conjunt ideològic monolític i unitari. I potser valdria més parlar de valors. Quins valors es potencien i quins no? Coincideixen amb els valors que tramet la rondalla popular? La resposta seria: en alguns aspectes sí i en altres no. El que destaca més clarament és la valoració de l'amistat i de la solidaritat com a elements indispensables per al creixement personal i la vida en comunitat. En canvi, les rondalles tradicionalment presenten un model més individualista. Després hi ha una sèrie de valors que podríem considerar implícits en el conte popular i que el modern es veu, d'alguna manera, en la necessitat d'explicitar. Ens referim: a les relacions positives amb el medi natural -és a dir a l'aspecte ecològic- i a la valoració de la imaginació i de la fantasia, juntament amb la reivindicació de la narració oral.

La defensa d'aquests valors a vegades es fa d'una forma global -com a *El raïm del sol i de la lluna*, com si d'una paràbola es tractàs- i en altres de manera puntual -un personatge, potser un gegant, una bruixa, etc., representa aquests valors dins el relat). Tot i que la rondalla valora positivament el treball, i sobretot la perseverança -recordem aquells herois condemnats a recórrer el món fins que gastin unes sables de ferro per poder retrobar l'estimat o l'estimada- el poder de màgia és molt gran. En els contes actuals hem detectat una disminució de l'element màgic en favor de la reflexió, de l'enginy i del diàleg. En resum, podem dir que els contes amb influències dels tradicionals escrits a la dècada 1975-85 presenten una visió del món idealista, assenyada, plàcida i laica, on els conflictes es resolen a través del diàleg, la reflexió, el treball i la il·lusió, sense oblidar -però- una certa dosi d'astúcia, d'enginy i de màgia.

4 - Conclusions

Finalment, i a mode de conclusió, direm que el que era una hipòtesi s'ha convertit en una tesi, en una realitat verificada i estudiada. El nostre objectiu -constatar l'empremta del conte popular en els materials narratius actuals i analitzar-la- s'ha acomplert, però els beneficis que n'hem obtingut han anat més enllà. L'estudi ens ha permès aprofundir en el coneixement del conte popular, endinsar-nos en la literatura infantil actual i, en definitiva, créixer en coneixements i experiències al temps que se'ns han desvetllat noves vies, nous àmbits d'estudi abans insospitats, línies de recerca a treballar i el desig de descobrir, un

poc més cada dia, dos móns tan apassionants i relacionats com les rondalles populars i els contes moderns, reflexes ambdós de la capacitat de fabular -d'imaginar, de crear- de l'home.

Caterina Valriu
Universitat de les Illes Balears

NOTES

¹ Reproduïda a la revista *Lluc* (n° 718, novembre - desembre 1984, pp. 15-21) amb el títol "El llibre català per a infants i adolescents: evolució i tendències".

² A. M. ALCOVER, *Rondaies Mallorquines*, Palma, 1986, III, p. 73.

³ M. CANELA, *Els set enigmes de l'iris*, Barcelona 1984, p. 56.

⁴ *Ibidem*

⁵ M. RAYÓ, *El raim del sol i de la lluna*, Barcelona 1983.

⁶ El nombre d'obres on es pot apreciar aquest fet és molt elevat, a tall d'exemple en citarem algunes: M. CANELA, *Asperú, joglar embruixat*, Barcelona 1982; M. GARDELLA, *En Gilbert i les línies*, Barcelona 1983; G. JANER, *Diumenge, després de lluna plena*, Barcelona 1983.

⁷ M. CANELA, *Utinghami, el rei de la Boira*, Barcelona 1979.

⁸ M. RAYÓ, *El raim del sol*, cit.

⁹ J. A. VALLVÉ, *Potser somies, Linus?*, Barcelona 1982.

¹⁰ M. CANELA, *Lluna de tardor*, Barcelona 1982.

¹¹ M. BORTOLUSSI, *Anàlisis teòric del cuento infantil*, Madrid 1985.

¹² M. A. CAPMANY, *El malefici de la reina d'Hongria*, Barcelona 1981.

¹³ A. M. ALCOVER, *Rondaies Mallorquines*, Palma 1980, v. 11.

¹⁴ És a dir, a partir de la classificació dels personatges de les rondalles en set tipus: l'heroi, el donant, l'auxiliar, el mandatari, la princesa i el seu pare, l'agressor i el fals heroi.

¹⁵ "Englantina o la Bella del Bosc Dorment" dins *Rondalles de Grimm*, Traducció de Carles Riba, Barcelona 1988, p. 23.

¹⁶ "Blanca", dins *Lluna de tardor* de Mercè Canela, Barcelona 1982.

¹⁷ J. SENNEL, *El bosc encantat*, Barcelona 1982.

¹⁸ E. LARREULA, *Marduix*, Barcelona 1983.

¹⁹ J. BARCELÓ, *Ulls de gat mesquer*, Barcelona 1979.

²⁰ J. SENNEL, *El bosc*, cit.

- ²¹ M. RAYÓ, *El raïm del sol i de la lluna*, Barcelona 1983.
- ²² J. BARCELÓ, *Ulls de gat mesquer*, Barcelona 1979, p. 29.
- ²³ E. A. LLOBREGAT, *Joanet i el cavaller somniat*, València 1985.
- ²⁴ T. DURAN, *Joanot de Rocacorba*, Barcelona 1983.
- ²⁵ J. BARCELÓ, *Ulls de gat*, cit.
- ²⁶ M. A. CAPMANY, *El malefici de la reina*, cit.